



REPUBLIKA SLOVENIJA  
**URAD ZA ENAKE MOŽNOSTI**  
**ZAGOVORNIK NAČELA ENAKOSTI**

Erjavčeva cesta 15, 1000 Ljubljana

T: 01 478 14 80

F: 01 478 14 91

E: zagovornik.uem@gov.si

www.uem.gov.si

---

Številka: 0921-41/2011-UEM/10  
Datum: 25.7.2011

Zagovornik načela enakosti (v nadaljevanju: Zagovornik) izdajam na podlagi 17. člena Zakona o uresničevanju načela enakega obravnavanja (Uradni list RS št. 93/2007, uradno prečiščeno besedilo, v nadaljevanju: ZUNEO-UPB1) na pobudo na pobudo nevladne organizacije ŠKUC LL (v nadaljevanju: pobudnik<sup>1</sup>), zaradi domnevnega neenakega obravnavanja pri vzgoji in izobraževanju, naslednje

### M N E N J E

- 1. Ponovna kampanja osveščanja ministra za šolstvo in šport, ki dijake in dijakinje tudi v letu 2011 spodbuja k podpisovanju certifikata »Ponosen/ponosna sem na (s)pol«, predstavlja primer namerne neposredne diskriminacije na podlagi spolne identitete. Hkrati predstavlja tudi primer namerne (ne)posredne diskriminacije na podlagi spolne usmerjenosti. Zapostavlja zlasti dijake s preteklo, sedanjo in/ali bodočo izkušnjo lastne istospolne, biseksualne usmerjenosti in/ali transseksualne spolne identitete.**
- 2. Zagovornik poziva ministra za šolstvo in šport, naj zaradi obveznosti enakega obravnavanja vseh pri vzgoji in izobraževanju:**
  - opusti spodbujanje in ustavi oziroma prepreči nadaljnje izvajanje akcije »Ponosen/ponosna sem na (s)pol« z obstoječo vsebino in v obstoječem kontekstu.**
  - ob ustreznem sodelovanju strokovnjakov iz vseh relevantnih področij, zlasti s področja zdravstvenega varstva, izobraževanja ter družinske politike ter ob sodelovanju zainteresirane javnosti, na vseh ustreznih ravneh izobraževanja čim prej zagotovi, da se v kurikulumu zagotovi učinkovito izvajanje na objektivnih informacijah temelječe spolne vzgoje. Ta naj mdr. objektivno predstavi družbeno fenomenologijo spolov in različnih spolnih identitet, brez vsakega razlikovanja**

---

<sup>1</sup> Moške jezikovne oblike za posamezne izraze v tekstu imajo enakovreden pomen v obeh spolih.

na podlagi spolne usmerjenosti, hkrati pa tudi različne, v posameznih družbenih skupinah obstoječe vrednostne poglede na posamezne spolne prakse.

- naj za odpravo škodljivih posledic akcije osveščanja v roku 3 koledarskih mesecev pripravi (v okvir izobraževalnega sistema umeščeno) akcijo seznanjanja in osveščanja dijakov z namenom njihovega spodbujanja k večji strpnosti in enakem obravnavanju t.i. seksualnih manjšin. Ta naj po možnosti ne bo omejena le na tiste dijake, ki so neposredno sodelovali v kampanji »Ponosen/ponosna sem na (s)pol«, ki je potekala v letu 2010 ter 2011.
  - naj vsem prizadetim izreče javno opravičilo v obliki tiskovnega obvestila.
3. Zagovornik poziva ministra za šolstvo in šport, da mu v 10 dneh od prejema tega mnenja posreduje dokazila o upoštevanju priporočil.

## OBRAZLOŽITEV

### Dejansko stanje in navedbe strank

Zagovornik<sup>2</sup> je že v letu 2010 prejel pobudo društva ŠKUC LL z opozorilom na kampanjo Ministrstva za šolstvo in šport (v nadaljevanju: MŠŠ), ki je dijake prvih letnikov srednjih šol od 25.5.2010 dalje spodbujala k podpisovanju certifikata »Ponosen/ponosna sem na (s)pol«. Kljub obširno obrazloženemu mnenju zagovornika načela enakosti št. 0921-22/2010-7 z dne 6. septembra 2010, ki je vsebovalo številne napotke za odpravo posledic diskriminacije zaradi spolne identitete ter spolne usmerjenosti, je Ministrstvo za šolstvo in šport (v nadaljevanju: MŠŠ) v maju 2011 ponovilo identično kampanjo. V kampanji, usmerjeni na dijake prvih letnikov gimnazije, se je znova uporabil sporni certifikat z grbom Republike Slovenije ter logotipom MŠŠ, ki vsebuje naslednje vsebine: vizualno ozadje oziroma sliko dveh likov, moškega in ženskega, nad katerima je napis »Ponosen/ponosna sem na (s)pol«. Poleg tega vsebuje še dvoje besedil: »Človeštvo je razdeljeno na dva (s)pola. Združena tvorita celoto za nadaljevanje civilizacije. Odgovorna spolnost je prava pot.« ter »Spolnost je velika odgovornost dveh partnerjev drug do drugega, zato izjavljam, da sem seznanjen(a) z vsem, kar prinaša.« V certifikatu je še polje za podpis dijaka. Avtor navedene kampanje je kabinet ministra za šolstvo in šport, njegov glavni promotor pa neposredno minister za šolstvo in šport dr. Igor Lukšičič.

Zagovornik opozarja na ključne okoliščine (kontekst) akcije, ki ga je ugotovil že ob bistveno podobni akciji v letu 2010.

Minister dr. Igor Lukšičič je v spremnem dopisu (z dne 07. 05. 2010) ravnateljem srednjih šol navedel, da je kampanja MŠŠ namenjena »odzivu na radikalne spremembe v svetu«, tudi glede načina "socializacije v spol". Opozaril je na potrebo po razvoju bolj aktivnih politik v šolstvu, s katerimi bi "intenzivirali razpravo o širših implikacijah spolne vzgoje, ki vključuje tudi spolno aktivnost mladih". »S spodbujanjem podpisovanja izjave o odgovorni spolnosti pa naj bi se mladim, učiteljem in staršem ponudilo priložnost, da najdejo priložnost za pogovor na to temo in tako prispevajo k rahljanju klime v podporo odpravljanja predsodkov«. Namen kampanje je torej socializacija dijakov v spol in osveščanje za odgovorno spolnost.

---

<sup>2</sup> Uporabljena jezikovna oblika Zagovornik ima enakovreden pomen v obeh spolih. Pred 1.7.2010 je funkcijo Zagovornika začasno opravljala pooblaščenca za opravljanje nalog zagovornice načela enakosti.

V različnih javnih odzivih na kampanjo podpisovanja certifikatov je bilo že v letu 2010 mogoče zaslediti zaskrbljenost učiteljev in ravnateljev, ki da bi za njeno uspešno izvajanje potrebovali več informacij. Tako so se nekateri, ki so prepoznali srž problema, za pomoč obračali na društva, ki se zavzemajo za pravice t.i. seksualnih manjšin. Tudi javno so bile izrečeni očitki nekaterih strokovnjakov s področja zdravstvenega varstva ter vzgoje, da je bila navedena kampanja pripravljena brez sodelovanja stroke ter da bo njen učinek na želene spremembe (v smeri odgovornejše spolnosti) izrazito vprašljiv. Posebej tehtna so opozorila, da kampanja ni bila pospremljena z nikakršnim predhodnim ustreznim izobraževanjem ali vzgojo o spolnosti oz. vsaj z zadostnimi spremljajočimi informacijami o tej temi. Zaslediti je bilo celo opozorila, da je spolna vzgoja, kolikor se sploh izvaja (npr. v okviru predmeta biologija, ki pa ga številni srednješolski programi sploh ne vsebujejo), v glavnem prepuščena samoiniciativnosti učiteljev. Program za poučevanje spolne vzgoje je pripravljen, vendar še ni vključen v šolski kurikulum.

Navedbe MŠŠ v letu 2010, da sta kampanja in certifikat nevtralna do različnih spolnih identitet, so neprepričljive. Posameznih delov certifikata ni mogoče trgati iz konteksta. Končnega poziva k odgovornosti med spolnima partnerjema in izjave o zavedanju in sprejemanju le-te ni mogoče razumeti drugače kot v kontekstu socializacije za komplementarni oz. nasprotni (s)pol in s tem heteroseksualno spolno identiteto oz. usmerjenost. Tako v vizualni izvedbi certifikata kot v besedilu so medsebojno povezani poudarki: - človeštvo je razdeljeno v dva nasprotna (s)polna, - komplementarnost obeh nasprotnih (s)polov, - ta dva nasprotna (s)polna združena ohranjata civilizacijo, - (takšna) odgovorna spolnost je prava pot, - na (s)pol je treba biti ponosen. Iz navedenih elementov je mogoče brez vsakih težav prepoznati selektiven učinek izjave: odobrava, promovira, spodbuja samo »klasične«, torej stereotipno »normalne« heteroseksualne spolne identitete, bolj ali manj neposredno pa tudi (samo) takšne spolne prakse. Dijakom se sugerira, da je na heteroseksualno spolno identiteto, treba biti ponosen, saj zagotavlja nadaljevanje civilizacije. Problem je torej v pretiranem posploševanju: v zgrešeni hipotezi, da se bodo v certifikatu oziroma akciji osveščanja lahko našli vsi dijaki, zavezani odgovorno pristopati k spolnosti.

Ključno je, da MŠŠ ciljni skupini niti v samem certifikatu niti sicer, npr. v kakšnem spremljevalnem gradivu, v okviru obstoječega kurikulumuma ipd., ne ponuja nikakršnih drugih informacij, niti zadovoljivih usmeritev za kakršnokoli organizirano razpravo. Kampanja tako povsem »obvisi v zraku«. Zato nedvomno učinkuje selektivno: le kot poziv k heteroseksualni spolni identiteti in (odgovorni) tovrstni spolni praksi, ki da vodita v nadaljevanje civilizacije. Tako podpisovanje izjave nima in ne more imeti nikakršnega izobraževalnega pomena (če ima takšne ambicije, pa je nedvomno zavajajoča), ampak ima le vzgojne učinke.

Spre gledane so torej druge spolne identitete in drugi fenomeni, povezani s spolom in spolnostjo. Z izbranim načinom selektivne »socializacije v (s)pol« in s spodbujanjem (odobravanjem) zgolj heteroseksualnih spolnih identitet in varne spolnosti v odnosih med obema nasprotnima spoloma se očitno zapostavlja vse tiste osebe, ki se nahajajo, ali bi se lahko nahajale v »netipičnih« položajih. Posledica, pa čeprav sprva morda nenamernega ne-vključevanja teh oseb, je njihovo izključevanje: v primerjavi s pripadniki heteroseksualne večine jih nesorazmerno pogosteje odvrča od podpisovanja sicer zelo dobrodošle zaveze k odgovorni spolnosti. V njej se ne najdejo prav zato, ker ponujena zaveza vrednostno ni nevtralna do njihove spolne identitete ter spolne usmerjenosti. Na to zelo jasno kažejo usklajeni odzivi predstavnikov navedenih skupin, seksualnih manjšin oz. skupnosti istospolno in biseksualno usmerjenih oz. oseb z transseksualno spolno identiteto. Ne le da niso vključeni v domet dobronamernih vzgojnih prizadevanj, ampak jih šolski sistem neposredno odriva iz polja »normalnosti« oziroma od zaželenega javnega izkazovanja svoje odgovornosti pri spolnosti. Posredno pa, kot bo to predstavljeno v nadaljevanju, jih kampanja še dodatno stigmatizira zaradi (možnih) reakcij na zavračanje podpisovanja certifikata ter zaradi spodbujanja iracionalnih razprav na to temo. To pomeni, da je kampanja izrazito enostransko usmerjena

oziroma pristranska ter izključujoča. Kot taka gotovo ne more prispevati h korektni, na objektivnih informacijah utemeljeni spolni vzgoji. Takšni, ki bi enako obravnavala vse spolne identitete oziroma vključevala tudi osebe s spolno usmerjenostjo ali spolno prakso, ki se razlikuje od prevladujoče. Kaj šele, da bi kampanja prispevala k razbijanju vseprisotnih stereotipov in predsodkov do seksualnih manjšin, tj. do oseb z drugačno spolno usmerjenostjo in spolno identiteto od prevladujoče.

Zagovornik je ministra v novi poizvedbi v juniju 2011 opozoril na zgoraj navedeno mnenje, na sum, da se navedena akcija znova odvija v bistveno enakih okoliščinah, torej tudi na sum diskriminatorne obravnave na podlagi spolne identitete ter spolne usmerjenosti. Ministra je pozval, naj pojasni morebitna odstopanja tokratne kampanje od prejšnje ter prosil za kopije usmeritev, ki so bile v kampanji tokrat posredovane gimnazijam oz. ravnateljem, pa tudi za oceno o številu srednjih šol/gimnazij ter dijakov/gimnazijcev, ki jih je dosegla.

Odgovor ni bil posredovan v roku, ki ga je določil zagovornik. Predstavnica kabineta ministra je pojasnila, da gre za akcijo osveščanja za odgovorno spolnost. Lani jo je podpisalo 21665 dijakov, z njo pa so se pridružili tudi projektu za spodbujanje kontracepcije (svetovni dan kontracepcije). Namen akcije naj bi bil izključno spodbujanje varne spolnosti ter ozaveščanje o spolno prenosljivih boleznih in možnostih zaščite. Podpisovanje izjave naj bi bila dobra priložnost, da se mladi pogovarjajo o temi, ki je v naši družbi mnogokrat še tabu. Spremni dopis ministra, ki je bil posredovan ravnateljem, vsebuje naslednje usmeritve: »S podpisom izjave želimo popestriti razpravo o širših implikacijah spolne vzgoje. Podpisovanje je tudi priložnost, da se mladi, učitelji in starši pogovorijo o tej pomembni temi. 25. maja bodo dijaki prvih letnikov po vsej Sloveniji podpisali izjavo za odgovorno spolnost. Ker želimo, da bi dijaki podpis vzeli odgovorno, vas prosim, da za dijake prvih letnikov organizirate podpisovanje izjave.« Iz navedenega izhaja, da je minister v letu 2011 pripravil povsem istovrstno akcijo.

### **Pravni doseg prepovedi diskriminacije**

Ustava jamči enakost pri uživanju vseh človekovih pravic in svoboščin ter enakost pred zakonom (14. člen), jamči enako varstvo pravic v postopkih pred organi oblasti (22. člen ustave), na posameznih mestih pa ureja tudi nekatere druge specifične vidike varstva pred diskriminacijo (enakost med zakoncema, verskimi skupnostmi, enak dostop do vsakega delovnega mesta...). Ustava varuje vse človekove pravice, tudi tiste, ki jih sama ne ureja podrobneje.<sup>3</sup> V zadnjih desetletjih se hitro razvija pravica do enakega obravnavanja, tudi pod vplivom razlage nadzornih mehanizmov nekaterih konvencij, npr. Mednarodne konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (ICERD)<sup>4</sup>, Mednarodne konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (CEDAW)<sup>5</sup> Evropske konvencije o človekovih pravicah (EKČP) ter Evropske socialne listine (ESL)<sup>6</sup>. K njenemu razvoju in poenotenju pojmovnega instrumentarija je precej pripomoglo tudi pravo Evropskih skupnosti, zlasti direktive Evropskega sveta, velika pa so tudi pričakovanja glede razvoja sodne prakse na podlagi 12. Protokola k EKČP, ki prepoveduje diskriminacijo pri opredeljevanju in uživanju vseh pravic, urejenih z notranjim pravom države pogodbence, zlasti pri izvajanju javnih pooblastil.

Pravico do enakega obravnavanja, ki široko učinkuje v vseh odnosih z javnimi oblastmi, pa tudi v razmerjih med zasebniki, podrobneje ureja ZUNEO-UPB1. Ta prepoveduje diskriminacijo na podlagi različnih osebnih okoliščin (tudi spolne usmerjenosti) na različnih področjih življenja,

<sup>3</sup> Tako 5. odstavek 15. člena ustave: Nobene človekove pravice ali temeljne svoboščine, urejene v pravnih aktih, ki veljajo v Sloveniji, ni dopustno omejevati z izgovorom, da je ta ustava ne priznava ali da jo priznava v manjši meri.

<sup>4</sup> Ur. l. SFRJ; Mednarodne pogodbe št. 6/67, datum uveljavitve v RS: 1. 7. 1992.

<sup>5</sup> Ur. l. SFRJ; Mednarodne pogodbe št. 11/81, datum uveljavitve v RS: 1. 7. 1992.

<sup>6</sup> Zakon o ratifikaciji evropske socialne listine (spremenjene) (MESL), Uradni list RS št. 24/99.

med drugim v zvezi z izobraževanjem in poklicnim usposabljanjem ter s pogoji za dostop do dobrin in storitev, namenjenih javnosti ter oskrbe z njimi. ZUNEO-UPB1 torej ne ureja le meja ravnanja javnih oblasti in splošne svobode ravnanja zasebnikov iz razlogov javne koristi<sup>7</sup>, ampak ureja eno od samostojnih človekovih pravic in določa kriterije, s katerimi se ugotavlja meje njenega varovanja. ZUNEO-UPB1 v 4. členu vsebuje temeljne definicije posameznih oblik diskriminacije.

*Neposredna diskriminacija* obstaja, če je oseba zaradi določene osebne okoliščine bila, je ali bi lahko bila v enakih ali podobnih situacijah obravnavana manj ugodno kot druga oseba.

*Posredna diskriminacija* zaradi osebne okoliščine pa obstaja, kadar je oseba z določeno osebno okoliščino bila, je ali bi lahko bila zaradi navidezno nevtralnega predpisa, merila ali prakse v enakih ali podobnih situacijah in pogojih v manj ugodnem položaju kot druge osebe, razen če te določbe, merila ali ravnanja objektivno upravičuje zakoniti cilj in če so sredstva za doseganje tega cilja ustrezna in potrebna. Posredno diskriminacijo je mogoče običajno razbrati šele ob opazovanju (ali seveda ob ustrezno skrbnem predvidevanju) učinkov sporne prakse. Opredelitev posredne diskriminacije v ZUNEO-UPB1 (in v direktivah Evropskega sveta) je le ena od možnih definicij posredne diskriminacije.<sup>8</sup> Obstajata namreč še najmanj dve. Možna je še opredelitev, da gre za kršitev, če se pri pravnem urejanju oziroma praksi iz utemeljenih razlogov ne omogoči odstopa od splošnega pogoja, norme oz. kriterija – torej, da se omogoči izjemo od splošnega pravila, ki posameznikom z neko osebno okoliščino predstavlja nesorazmerno oviro. Posameznikom z neko osebno okoliščino je treba omogočiti drugačno obravnavanje, kadar niso v primerljivem položaju z vsemi ostalimi. Tretja od možnih definicij pa ustreza tudi opredelitvi t.i. razumne prilagoditve<sup>9</sup> in pomeni zahtevo po prilagojenem obravnavanju v konkretnem primeru: splošne norme oz. sporni kriteriji lahko celo prestanejo test sorazmernosti in so torej sami po sebi sprejemljivi, vendar do kršitve prepovedi diskriminacije vseeno pride, če se pri odločanju v konkretnem primeru premalo upošteva konkretne okoliščine primera in oseba z neko osebno okoliščino upravičeno terjaja razumno, torej ustrezno prilagojeno obravnavo. Tudi Evropsko sodišče za človekove pravice je že uporabilo *koncept učinkovite (razumne) prilagoditve* potrebam specifične skupine (npr. pripadnikom določene verske skupnosti).<sup>10</sup> Tudi nezagotovitev razumne prilagoditve torej predstavlja (posredno) diskriminacijo. Kot splošen koncept varstva pred diskriminacijo jo opredeljuje tudi Deklaracija o načelih enakosti.<sup>11</sup> Vprašanje, kaj v posameznem primeru pomeni zahteva po razumni prilagoditvi in preprečevanju diskriminacije je torej potrebno rešiti z razlago. Sprejemam razlago, da pomeni zahteva po razumni prilagoditvi drugo plat problema (zlasti posredne) diskriminacije. Kršitev slednje nastane z opustitvijo – torej zato, ker se osebi z neko osebno okoliščino (npr. določeno spolno identiteto, pripisanim spolom, spolno usmerjenostjo) neupravičeno ne zagotovi

<sup>7</sup> Posledice diskriminacije lahko prizadenejo izredno širok krog vnaprej nedoločenega števila oseb. Diskriminacija povzroča socialno izključenost in marginalizacijo teh oseb, njihovih svojcev in celotnih skupin, ki jim pripadajo in ustvarja začaran krog manjvrednostnih kompleksov, zatajevanja lastne identitete ali (agresivnega) zapiranja v samozadostnost. Diskriminacija ima zelo škodljive posledice tudi za širšo družbo in njen vsestranski, zlasti tudi ekonomski razvoj. Direktiva 2000/78/ES na primer ugotavlja, da diskriminacija lahko ogrozi uresničevanje ciljev prava Evropskih skupnosti, zlasti cilje visoke ravni zaposlenosti in socialnega varstva, višanja življenjske ravni in kakovosti življenja ter ekonomske in socialne kohezije.

<sup>8</sup> Glej tudi O. De Schutter v *The Prohibition of Discrimination under European Human Rights Law, Relevance of EU Racial and Employment Equality Directives*, European Commission, 2005, str. 16.

<sup>9</sup> Koncept je nastal v zvezi z preprečevanjem diskriminacije na podlagi invalidnosti pri zaposlovanju in delu.

<sup>10</sup> V zadevi Thlimmenos v. Grčija je sodišče ugotovilo kršitev EKČP z oceno, da je toga zahteva po nekaznovanosti kandidatov za zaposlitev v javni službi, ki ni poznala nobenih izjem, povzročila kršitev, saj je nesorazmerno prizadela Jehovove priče. V primeru uveljavljanja ugovora vesti vojaški dolžnosti, ki po grškem pravu ni dopusten, so bili vsi kršitelji kazensko sankcionirani, kar je nujno učinkovalo tako, da se nihče s takšnim verskim prepričanjem ni mogel zaposliti v javni službi.

<sup>11</sup> Dostopno na: <http://www.zagovornik.net/si/zakonodaja/mednarodna-priporocila/index.html>.

drugačne, ustrezno prilagojene obravnave. Tudi od šolskih oblasti je pri izobraževanju v določenih okoliščinah upravičeno terjati, da pogoje in način svoje izobraževalne in vzgojne dejavnosti, pa tudi postopke zaradi varstva pravice do enakega obravnavanja oz. prepovedi diskriminacije po potrebi prilagodijo.

Skladno s 4. odstavkom 4. člena ZUNEO-UPB1 so prepovedana tudi *diskriminatorna navodila*. Ta so nedopustna sama po sebi, torej niti ni treba, da bi jih kdo že dejansko izvršil.

Kot diskriminatorna so prepovedana tako aktivna ravnanja, kot tudi opustitve. Kot diskriminacija lahko tehnično povsem enako kot strožji pogoji, ne-dodelitev ali odvzem pravic osebam z določenim spolom učinkuje tudi njihovo zapostavljanje pri dodeljevanju ugodnosti. Enak učinek ima neupravičeno privilegiranje in spodbujanje posameznih skupin (npr. heteroseksualnih), ki prizadeto skupino (npr. istospolne, transk seksualne, hermafrodite) spregleduje.

Diskriminatorna pravila in prakse niso prepovedane le kadar že imajo kakšne neposredne diskriminatorne učinke (t.j. ko imamo pred seboj že konkretne žrtve takšne prakse), ampak tudi, če bi jih šele lahko imele. Neka praksa je torej lahko prepovedana, tudi če sploh še ni njenih neposrednih učinkov (npr. da se še ni uporabila v konkretnem primeru) oziroma tudi, če sploh ni neposredno prizadetega (npr. posameznega dijaka) ali neposredne žrtve ni mogoče določiti<sup>12</sup>. Obveznost odpravljanja diskriminacije v teh položajih vključuje zahtevo, da se tudi ob takih kršitvah zagotavljajo učinkovite, sorazmerne in odvrtilne sankcije. Povedano smiselno velja za vse sporne sistemske rešitve, npr. vsebino predpisov, internih aktov in politik ter ustaljenih praks. Zlasti v javnem sektorju obstaja dolžnost, da se sporne rešitve aktivno (tudi preventivno) odpravlja, pa tudi preprečuje (7. člen ZUNEO-UPB1).

Slabša obravnava zaradi neke osebne okoliščine je prepovedana tudi, če je nekomu neka lastnost le pripisana (in je sam dejansko nima: npr. zaradi videza se sklepa, da je nekdo moški, čeprav to objektivno in subjektivno ni). Če je zato obravnavan slabše, to zadošča, da se lahko tak položaj opredeli kot diskriminacijo (zaradi spola, spolne identitete). Diskriminacija je lahko podana tudi v primeru, da takšno okoliščino ima, pa se jo spregleduje (npr. da se nekoga, ki je spremenil spol, obravnava, kot da ga ne bi).

*Nadlegovanje* je po 5. členu ZUNEO-UPB1 opredeljeno kot nezaželeno ravnanje, temelječe na kateri koli osebni okoliščini (npr. spolni identiteti, usmerjenosti, zdravstvenem stanju...), ki ustvarja zastrašujoče, sovražno, ponižujoče, sramotilno ali žaljivo okolje za osebo ter žali njeno dostojanstvo. Ima lahko zelo različne pojavne oblike, od besedne in nebesedne komunikacije, osamitve, simboličnih gest... Varstvo pred nadlegovanjem v šolstvu se ne nanaša le na sporno ravnanje s strani šolskih oblasti, učiteljev in drugih javnih uslužbencev (v razmerju do otrok, posameznih učiteljev), pač pa tudi za primere suma nadlegovanja med vrstniki ter celo na nadlegovanje s strani tretjih oseb. Delavci na delovnem mestu in dijaki ne smejo biti izpostavljeni kakršnekoli nadlegovanju. Nadlegovanje je lahko bodisi namerno, ali pa tudi ne. Ključno je da v primeru nadlegovanja ni potrebno iskati primerljivega položaja: kriterij za opredelitev nedopustnosti spornega ravnanja, ki temelji na neki osebni okoliščini, je predvsem prizadeti sam. Zato nadlegovanje v primeru nenamernega ravnanja (npr. seksistične šale, šale o določenih kulturnih značilnostih določenih narodov ipd.) obstaja zlasti takrat, ko kršitelj, kljub nasprotovanju prizadetega, s spornim ravnanjem nadaljuje.

Prepoved viktimizacije oz. povračilnih ukrepov ureja 2. odstavek 3. člena ZUNEO-UPB1. Diskriminirane osebe in osebe, ki pomagajo žrtvi diskriminacije, ne smejo biti izpostavljene

---

<sup>12</sup> Tako tudi ob razlagi direktiv Evropskega sveta Evropsko sodišče Pravice v zadevi C-54/07 Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding v. Firma Feryn NV. Že gole javne izjave vodstva podjetja, da ne bodo zaposlovali tujcev, ki so bile dane za medije, predstavljajo neposredno diskriminacijo.

neugodnim posledicam zaradi ukrepanja, ki ima za cilj uveljavitev prepovedi diskriminacije. Ne glede na morebitno (ne)utemeljenost posamezne pritožbe (ali druge oblike ukrepanja) zaradi diskriminacije je treba preprečiti povračilne ukrepe zoper te osebe (prijavitelje, priče, zaupnike).

ZUNEO-UPB1 v 1. odstavku 2.a člena splošno določa možnost izjem oz. situacij, ki ne pomenijo kršitve prepovedi diskriminacije. Različno obravnavanje na podlagi določene osebne okoliščine ne predstavlja diskriminacije, če takšno različno obravnavanje upravičuje zakonit cilj in so sredstva za doseganje tega cilja ustrezna in potrebna.

V postopkih varstva pred diskriminacijo se v skladu z 2. odstavkom 22. člena ZUNEO-UPB1 uporablja pravilo deljenega dokaznega bremena. Kadar diskriminirana oseba navaja dejstva, ki opravičujejo domnevo, da je bila kršena prepoved diskriminacije, mora domnevni kršitelj oziroma kršiteljica dokazati, da v obravnavanem primeru ni kršil načela enakega obravnavanja oziroma prepovedi diskriminacije. Breme dokazovanja, da je neka prilagoditev, potrebna za odstranitev diskriminatorne ovire, nerazumna ali da nek pogoj predstavlja dopustno izjemo od prepovedi diskriminacije je v primeru dvoma na potencialnem kršitelju.

### **Presoja Zagovornika**

Kampanja MŠŠ »Ponosen/ponosna sem na (s)pol« dijake poziva k javnemu opredeljevanju do nekaterih občutljivih eksistencialnih vprašanj, ki sodijo v najožji, s pravom najbolj strogo varovani krog njihove osebnostne sfere. Gre za v osnovi intimna, z osebnostno in duševno celovitostjo povezana vprašanja, ki se dotikajo različnih osebnostnih pravic (do lastne identitete, samopodobe in samouresničevanja), tesno povezanih s pravico do varstva človekovega osebnega dostojanstva. Po drugi strani pa so te opredelitve hkrati tudi predmet opredeljevanja in vrednotenja različnih, tudi verskih prepričanj. Žal ni bilo nikjer zaslediti podatkov o tem, na kakšen način je bilo oziroma bo v praksi zagotovljeno, da se dijakom do teh vprašanj sploh ne bi bilo treba opredeljevati in da se na ta način ne bi posegalo v njihovo zasebnost in osebnostne pravice. Opozarjam, da to lahko bistveno vpliva na težo posledic navedene kampanje. Vendar to vprašanje le posredno zadeva obravnavano vprašanje, zato se vanj ne poglobljam. Ob strani puščam tudi vprašanje, kako je z varstvom občutljivih osebnih podatkov, ki jih posredno razkriva vsebina podpisanega certifikata (če je podpis dijaka čitljiv), in kako so v zvezi s tem na šolah sploh lahko nastajale evidence dijakov, ki so certifikat podpisali (MŠŠ namreč razpolaga z zbirnimi podatki o tem), ali so dijaki glede varstva teh podatkov dobili kakšne usmeritve, ipd.

Akcija dijake poziva k opredeljevanju glede njihovega spola in spolne identitete. To zanje sicer nima kakšnih neposrednih pravnih učinkov oz. posledic. To pa seveda ne pomeni, da navedena izjava ne more biti predmet presoje Zagovornika. Povsem enako kot pravna pravila, odločitve in drugi akti s pravnimi učinki in posledicami so namreč lahko diskriminatorna tudi nezapisana družbena pravila ter prakse, toliko bolj pa so sporne tudi aktivne politike vladnih oblasti. Prav takšne prakse so bistveno pogostejše in povzročajo, poganjajo in vzdržujejo t.i. strukturno diskriminacijo, ki se pojavlja »le« v ustaljenih družbenih vzorcih vedenja. Prav zato, ker so te prakse ustaljene in najpogosteje delujejo na povsem nezavedni ravni, jih je tako težko nasloviti in izkoreniniti. Učinki teh praks so vsaj tako močni kot pravna pravila, zlasti zato, ker so družbene norme, ki jih te prakse narekujejo, večinoma ponotranjene. To pa za pravna pravila, npr. glede prepovedi diskriminacije istospolno usmerjenih oseb, žal v veliki meri (še) ne velja. Kadar so te prakse zavestno narekovane ali vzdrževanje s strani javnih oblasti gre za institucionalizirano diskriminacijo.

Certifikat in kampanja nedvomno spodbujata k javnemu opredeljevanju za določeno, tj. heteroseksualno spolno identiteto. Kampanja torej očitno neposredno zapostavlja oziroma prizadene skupine oseb s spolnimi identitetami, ki niso heteroseksualne. Spolno identiteto je vsekakor šteti za eno od samostojnih osebnih okoliščin, ki se lahko razlikuje od spola ali spolne

usmerjenosti neke osebe (in lahko v posameznih primerih pomeni okoliščino, ki opisuje t.i. intersekcijski učinek diskriminacije na podlagi obeh navedenih osebnih okoliščin). To osebno okoliščino kot samostojno podlago za diskriminacijo izrecno priznava praksa nekaterih teles, ki nadzirajo spoštovanje prevzetih mednarodnih obveznosti Republike Slovenije.<sup>13</sup> Hkrati je isti del akcije, namenjen socializaciji v spol (če ga gledamo samostojno in brez poziva k odgovorni spolnosti), po moji presoji le navidezno nevtralen z vidika spolne usmerjenosti, venadar v danih okoliščinah opredeljevanje glede spola in spolne identitete dijakov učinkuje tako, da nesorazmerno in brez utemeljenih razlogov prizadene osebe s spolno usmerjenostjo, ki ni heteroseksualna. Kampanja jih namreč ne vključuje v prizadevanja k socializaciji za (s)pol. Tudi če bi kampanja ostala le pri tem, bi torej šlo za posredno diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti.

Vendar gre kampanje še dlje. Drugi vsebinski del kampanje nedvomno temelji na pozitivnem vrednotenju oz. promociji heteroseksualne spolne usmerjenosti, saj omenja njeno prokreacijsko noto. V bistvu poziva k javnemu opredeljevanju za (varno) heteroseksualno spolnost oziroma spolno prakso. Ta del kampanje je neposredno diskriminatoren na podlagi spolne usmerjenosti.

Kampanja torej v prizadevanjih za socializacijo v spol ter varno in odgovorno spolnost razlikuje na podlagi dveh osebnih okoliščin in učinkuje izključevalno.

Ključno je, da MŠŠ poziva dijake k opredeljevanju za (s)pol in (s)polno usmerjenost, brez vsakršnih predhodnih institucionalizirano zagotovljenih objektivnih informacij ne le moralne, temveč tudi znanstvene, npr. biološke, sociološke, psihološke in tudi pravne narave - o spolu, spolnih identitetah ter praksah in družbenem vrednotenju le-teh. Problem je torej v tem, česar kampanja ne zajema. Kampanja posameznike ali skupine z istospolno in biseksualno spolno usmerjenostjo ter transseksualne osebe (pri katerih je pripisovanje spolne usmerjenosti posledica družbene percepcije njihovega spola) spregleduje, torej jih z opustitvami neupravičeno zapostavlja izključno na podlagi teh njihovih osebnih okoliščin. Nesprejemljiv je že sam poziv k izvajanju akcije v takšni obliki, čeprav je povsem jasno, da so se ministrova navodila usklajeno in množično tudi izvajala. Ker so usklajeni odzivi predstavnikov (skupnosti) navedenih seksualnih manjšin oz. skupnosti istospolno in biseksualno usmerjenih oz. oseb z transseksualno spolno identiteto (LGBT) že v letu 2010 zahtevali naj se akcija ustavi, minister pa jo vseeno ponovil, je takšno ravnanje mogoče šteti tudi za njihovo nadlegovanje.

V postopkih varstva pred diskriminacijo se v skladu z 2. odstavkom 22. člena ZUNEO-UPB-1 uporablja pravilo deljenega dokaznega bremena. Kadar diskriminirana oseba navaja dejstva, ki opravičujejo domnevo, da je bila kršena prepoved diskriminacije, mora domnevni kršitelj oziroma kršiteljica dokazati, da v obravnavanem primeru ni kršil načela enakega obravnavanja oziroma prepovedi diskriminacije.

Zagovornik je v poizvedbi opozoril, da zbrana dejstva utemeljeno kažejo na sum diskriminacije zaradi spolne usmerjenosti ter spolne identitete in s tem zadoščajo za prevalitev dokaznega bremena na ministra (da gre torej za t.i. prima facie sum diskriminacije). V izogib ponavljanju se je glede argumentov za to prepričanje skliceval na svoje obširno utemeljeno mnenje. Opozoril je, da se minister svoji odgovornosti lahko izogne le tako, da dokazuje nasprotno.

---

<sup>13</sup> Glede Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah glej npr. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment No. 20 on Non-Discrimination, dokument E/C.12/GC/2010, junij 2009, odstavek št. 32., str.9.; glej tudi judikaturu Evropskega sodišča za človekove pravice na podlagi 8. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah, omenjeno spodaj pod b), eksplicitno pa je transeksualnost kot podlaga navedena v sodbi P.V. proti Španiji (no. 35159/09, november 2010).



Pojasnilo kabineta ministra se do očitkov o učinkih takšne kampanje z vidika diskriminacije na podlagi spolne identitete in spolne usmerjenosti sploh ni opredelilo. Ne vsebuje nobenih argumentov, s katerimi bi lahko natančneje pojasnilo razloge za izbrani način osveščanja s podpisovanjem spornega certifikata. Še manj je MŠŠ predstavilo ukrepe, ki naj bi preprečevali stigmatizacijo istospolno usmerjenih in drugih oseb, ki pripadajo seksualnim manjšinam, bodisi v primerih, ko bi odklonili podpis certifikata, bodisi v razpravah, ki naj bi akciji sledile.

Naslovnik ni spoštoval v poizvedbi postavljenega roka. Zagovornik opozarja, da navedeni rok ni instrukcijski rok, ampak je zagovorniku (podobno kot Varuhu človekovih pravic) pri njegovi postavitvi dana diskrecija, da ga določi zato, da lahko učinkovito izpelje specifičen varstveni postopek. Rok naslovnika procesno zavezuje, pri tem pa gre predvsem za varstvo koristi strank v postopku, spoštovanje integritete institucije zagovornika, nenazadnje pa tudi za doslednost pri uporabi načela deljenega dokaznega bremena. Zagovornik bo zato odslej v primerih zamud štel prepozne odgovore za pravno neupoštevne vselej, kadar za zamudo glede na okoliščine ne bo mogoče najti opravičljivega razloga. Subjekti nadzora so zagovornika v primeru težav pri spoštovanju rokov dolžni pravočasno zaprositi za podaljšanje roka ter takšno prošnjo ustrezno obrazložiti. V konkretnem primeru so pojasnila prepozna, opravičljivih razlogov pa ni videti.

Tudi če bi vsebino odgovora zagovornik upošteval, pa izid tega postopka ne bi bil drugačen. Predstavljena dejstva očitno tokrat sploh niso sporna, saj predstavnica ministra ne nasprotuje niti diskriminatornosti učinka akcije. Sklicuje se le na ministrov domnevno dober namen (spolno vzgojo, osveščanje o varni spolnosti). Zagovornik tako zgolj iz didaktičnih razlogov pojasnjuje, da za obstoj neposredne diskriminacije na podlagi spolne identitete motivacija kršitelja praviloma ni pomembna. Vseeno pa je znova preučil, ali namen ministra zasleduje kak poseben, pravno utemeljen cilj in če, ali so sredstva za doseganje tega cilja ustrezna in (nujno) potrebna. Celó če so, je treba presoditi še ali pomen cilja pretehta nad težo prizadetosti pravic prizadetih skupin potrošnikov – glede na meje varstva pravice do enakega obravnavanja.

Odgovora na vprašanje, ali je takšna kampanja lahko iz kakšnega posebej tehtnega razloga upravičeno usmerjena le na heteroseksualno populacijo dijakov (oziroma, ali je mogoče najti razloge za izjemo od prepovedi diskriminacije) ni. MŠŠ ga ni predstavilo, ni videti niti nobenega drugega razumnega, iz narave stvari izhajajočega razloga. Zato je nepomembno, ali je vsebino kampanje v nekaterih (npr. v poklicnih) srednjih šolah treba šteti za vsebino vzgojno-izobraževalnega programa poklicnega izobraževanja oz. usposabljanja v smislu 2. alineje 2. člena ZUNEO-UPB1, kar bi v skladu s 3. odstavkom 2.a člena ZUNEO-UPB1 narekovalo posebno strogo presojo. Ali pa gre zgolj za eno od oblik izobraževanja (v smislu 7. alineje 2. člena ZUNEO-UPB1 ali celo najsplošnejšega nujenja javnih storitev osveščanja oz. vzgoje), ki se izmika dosegu Direktive Sveta 2000/78/ES z dne 27. novembra 2000 o splošnih okvirih enakega obravnavanja pri zaposlovanju in delu (UL L št. 303 z dne 2. decembra 2000, str. 23), kar bi skladno z 1. odstavkom 2.a člena ZUNEO-UPB-1 narekovalo milejši test presoje.

Zagovornik ocenjuje, da gol, ustavno dopusten cilj (osveščanje za varno spolnost) nikakor ne zadošča, da ga akcija deloma celo zgreši (ker izključuje del dijakov) in da nedvomno obstajajo tudi sredstva za doseganje cilja oz ciljev, ki bi bila razumna, stvarno upravičena in bolj primerna, hkrati pa bi bila tudi milejša in bi manj prizadela zgoraj navedene skupine oseb. V svojem mnenju iz septembra 2010 jih je zagovornik obširno naštel in opisal. Sporni izključujoči pogoji akcije so torej v vsakem primeru neupravičeni. Sklepati gre, da je tako ravnanje zavestno in da se torej namenoma v akcijo ne želi vključiti prilagoditev, ki bi nevtralizirale diskriminatoren (selektiven oz. izključujoč) učinek akcije za t.i. LGBT skupine.

Glede na predstavljene okoliščine in pravilo deljenega dokaznega bremena minister torej ni uspel ovreči suma neposredne diskriminacije zaradi spolne identitete ter spolne usmerjenosti. To zadostuje za ugotovitev kršitve.

## Odgovornost ministra

Kabinet ministra je nedvomno zasnoval kampanjo, minister pa je ravnateljem izrecno dal navodilo, naj jo izvajajo. Poleg tega se ne more izogniti svoji soodgovornosti za vsebino obstoječih šolskih kurikulumov. Dejstvo, da minister ne oblikuje vsebine kurikuluma (glej nekoliko zgrešeno stališče zagovornika o tem iz mnenja v letu 2010) je povsem nebitveno. Kampanja nedvoumno dokazuje, da lahko minister šolam sugerira, katere vsebine naj le-te v razpravah odpirajo v šolskem prostoru. In to ne glede na to, ali je takšna vsebina podrobneje določena v kurikulumu, ali ne. Dokazano je tudi, da šole takšnim usmeritvam sledijo. Glede na predstavljene dejanske učinke kampanje je minister v celoti odgovoren za neenako obravnavanje oz. izključevanje istospolno, biseksualno oziroma transseksualno usmerjenih dijakov ter dijakov hermafroditov. Po nekaterih primerjalnih raziskavah oz. ocenah LGBT populacija v primerljivih razvitih družbah zajema okoli 10% populacije. Da to ni očitno je izključno posledica učinkovitosti strukturne in sistemske diskriminacije, ki navedene skupine sili v neznosno »sramotno anonimnost«. Torej »naključni« učinek kampanje nujno prizadene in je prizadel relativno veliko število oseb.

Zagovornik je v prvem primeru kampanje v letu 2010 sicer sklepal, da je vsebina certifikata najverjetneje posledica odsotnosti tehtnega razmisleka o učinkih izbranega besedila in nestrokovni izvedbi akcije osveščanja. Tedaj je menil, da je MŠŠ očitno bistveno premalo navora posvetilo razmisleku o tem, kako kompleksen, interdisciplinaren in previden pristop je potreben pri izobraževanju in vzgoji mladih za odgovorno spolnost, kaj šele pri njihovem spodbujanju, naj se javno opredeljujejo do teh eksistencialnih vprašanj. Vendar mora zagovornik, žal, glede na okoliščine to svojo oceno tokrat spremeniti. Minister se zaveda spornih učinkov akcije in se jih je glede na vsebino zagovornikovega mnenja iz septembra 2010 dolžan zavedati. Ključno je, da si minister v takih okoliščinah niti ne prizadeva pobiti stališč zagovornika in se do diskriminatorskih učinkov niti ne opredeljuje, obenem pa ne spoštuje nobenega od obsežno utemeljenih priporočil zagovornika za boljše ravnanje. To kaže na podcenjevanje same vsebine problema diskriminacije, pa tudi institucije zagovornika. Gre za zavestno vodene socializacijske oziroma vzgojne politike MŠŠ. Zato je kršitev očitno storjena namerno in ne le z (veliko) malomarnostjo, najmanj pa z eventuelnim naklepom. Da je celo ocena o tej krivdni obliki ravnanja najbrž premila je treba sklepati, ker so ministru, ki predseduje Svetu za uresničevanje načela enakega obravnavanja gotovo znani, ali bi mu vsaj morali biti znani tudi dejanski okviri učinkov akcije.

Kampanja osveščanja »Ponosen/ponosna sem na (s)pol« tako po moji presoji kaže na dvoje.

- na zavestno **nespoštovanje negativne obveznosti šolskih oblasti** iz 4. člena ZUNEO-UPB-1, **da se vzdržijo lastnega ravnanja, ki bi (lahko) povzročalo ali spodbujalo diskriminacijo na podlagi spolne identitete ter spolne usmerjenosti.**
- Poleg tega pa kaže tudi na zavestno **nespoštovanje pozitivnih obveznosti MŠŠ**, ki izhajajo zlasti iz 7. člena ZUNEO-UPB-1, **po katerem so si vsi državni organi dolžni prizadevati, tudi s proaktivnimi, npr. osveščevalnimi ukrepi za spodbujanje spoštovanja enakega obravnavanja na podlagi spolne identitete ter spolne usmerjenosti.** Te pozitivne obveznosti ne učinkujejo le v okviru neposredne uporabe javnih pooblastil ter pri notranjem delovanju organov oblasti, ampak tudi navzven. Vsi državni organi so si dolžni po svojih najboljših močeh prizadevati za spremembo obstoječih diskriminatorskih družbenih vzorcev, ki obstajajo v širši družbi. Položaj in narava poslanstva MŠŠ na področju vzgoje in izobraževanja ter socializacije mladih pri tem gotovo upravičuje še posebno velika pričakovanja. Ravnanje MŠŠ bi moralo, tudi zaradi zasledovanja največje koristi otrok izkazovati posebej veliko občutljivost in

odgovornost za ta vprašanja in bi moralo predstavljati jasen in nedvoumen družbeni zgled. Za tako ravnanje je odgovoren celo minister, ki predseduje Svetu Vlade RS za uresničevanje načela enakega obravnavanja.

## Ad 2.

### Temeljne pomanjkljivosti kampanje

V nadaljevanju ponovno pojasnjujem, kje so bile storjene temeljne napake in kaj bi nediskriminatorna kampanja osveščanja (in vsebina spolne vzgoje v šolah) morala nasloviti.

#### a. Trditev, da je človeštvo razdeljeno v dva (s)polja je v kontekstu kampanje nenatančna, pomanjkljiva in zato zavajajoča.

Kampanja pojem spol nedvomno uporablja hkrati tako v biološkem kot v družbenem pomenu. Kot izpostavlja tudi MŠŠ samo, namen izjave ni pravno potrjevanje opredeljevanja za posamezen spol (in torej ni povezano z vprašanjem, ali pravno gledano obstaja še kakšna druga kategorija, kot sta zgolj ženski in moški spol). Učinek takšnega opredeljevanja je »le« moralen, torej vzgojen. Akcijo osveščanja za »socializacijo v spol« v razpravo torej uvaja spol kot družbeno, vrednostno (v angleškem jeziku »gender«) in ne le biološko kategorijo (ne zgolj »sex«), saj jo ndr. navezuje na obstoj in ohranjanje civilizacije. Vendar tudi v tem pomenu kampanja dijakom ne ponuja prav nobenega uvida v širino vprašanj, ki jih družbeni pojem spola lahko zajema. Nasprotno. V certifikatu je postavljena trditev, da obstajata le dva (s)polja, čeprav je *znanstveno nesporno, da se pri posameznikih in skupinah oseb psihološki, sociološki in biološki vidiki spola lahko medsebojno razlikujejo, soobstajajo in so si celo v medsebojnem nasprotju.*

Povsem biološko gledano ni mogoče spregledati *pojavnost hermafroditizma* (ki lahko nakazuje tudi na obstoj kategorije znotraj-spolno in/ali medspolno). Čeprav je t.i. pravi hermafroditizem izjemno redek (takšna oseba ima hkrati ženske in moške gonade oz. kromosomsko sliko), pa obstajajo tudi pojavi nepravega-hermafroditizma, ki so, čeprav še vedno redki, bistveno pogostejši. Oseba, ki se jo označuje za hermafrodita(injo), ima najpogosteje sicer gonade le enega spola, vendar ima hkrati različno intenzivno notranje in zunanje pojavnostne značilnosti (spolne znake) drugega spola. To lahko povzroča, da je videz neke osebe v popolnem nasprotju s kromosomsko sliko njenega spola. Ali pa, kar je običajnejše, da je zunanja (družbena) zaznava spola te osebe (zaradi hkratne prisotnosti spolnih znakov obeh spolov) zelo težavna in bolj kot ne le predmet ugibanja. Srednješolska populacija je po moji oceni takšne biološke pojave, če so jim v izobraževalnem procesu sploh predstavljeni, nedvomno sposobna kognitivno dojeti in razumeti. Že golo spregledovanje teh skupin oseb s posebnimi biološkimi vidiki fenomena spola je torej znanstveno in z vidika izobraževanja gledano nenatančno.

Ob hermafroditnih bioloških značilnostih utegne biti posameznemu dijaku gotovo kognitivno nadpovprečno težko opredeliti se za posamezen (s)pol. O psiholoških in socioloških vidikih takšnih položajev, ki lahko vodijo v precej hude eksistencialne stiske (oziroma »krizo spolne identitete«), MŠŠ pa bi jih s takšno nepremišljeno akcijo predvidljivo lahko celo samo povzročalo ali zaostrovalo, več spodaj na posebnem mestu pod b. Certifikat skupino oseb, ki ima takšne hkratne značilnosti obeh spolov, zanemarja in spodbuja le opredeljevanje za skrajne, t.j. nasprotne (s)pole. Zato dijake s takšnimi značilnostmi *de facto* izključuje.

Kampanja »Ponosen/ponosna sem na (s)pol« torej spregleduje in zamolčuje nekatere objektivno obstoječe fenomene in s tem enostransko vrednoti. Skušaj utrjevati predpostavko, da sta spola le dva, da sta si medsebojno nasprotna in da med njima ni možno tudi prehajanje (glej tudi spodaj pod b). Ni mogoče trditi, da se kampanja nanaša na družbeno nevtralnemu dojemanju

spola, če pa spodbuja le eno obliko (heteroseksualne) spolne identitete (glej tudi spodaj pod b) in če tako poudarja, da je človeštvo razdeljeno v dva nasprotna spola. To pa pomeni, da kampanja usmerja, spodbuja in odobrava zgolj en, izrazito enostransko predstavljen vrednostni koncept spola.

Tudi ni videti razlogov, da bi se na tak način poudarjalo dihotomijo in komplementarnost med nasprotnima spoloma. Oboje je sicer bolj ali manj značilen biološki fenomen, ki mdr. nedvomno ima tudi *ratio* pri nastanku in ohranjanju človeške vrste (človeštva). V družbenem pogledu nastanka in ohranjanja civilizacij(e), pa mitološke zgodbe, kakršna je tista o nastanku Rima (primer ugrabitve Sabink) ali o Amazonkah, pa tudi sodobne bio-medicinsko tehnične rešitve (npr. umetno oplojevanje, kloniranje) kažejo tudi na druge možne, izredno radikalne oziroma »popredmetene« družbene izpeljave oz. rešitve tega reproduktivno »tehničnega« vidika odnosov med spoloma. Namen akcije očitno ni spodbujati tudi »odgovorno« prokreativno spolno dejavnost dijakov, saj se jo povezuje predvsem z zavzemanjem za kontracepcijo (t.j. zgolj enim samim iz konteksta iztrganim vidikom spolne vzgoje).

Če se že naslavlja potrebo po socializaciji v spol, bi bilo nemara znanstveno etično, družbeno in civilizacijsko upravičeno (oz. pošteno) tako z vidika izobraževanja kot tudi vzgoje nasloviti tudi relativnost smisla delitve na podlagi družbenega fenomena spola. Npr. predstaviti dijakom fenomen delitve družbenih vlog in odnosov med spoloma (v časovni perspektivi), zlasti pa tudi normativni okvir in obstoječa politična prizadevanja za enakopravnost, enako obravnavanje in enake možnosti med spoloma, spolnimi identitetami ipd.. Torej tudi, da bi bilo družbeno zaželeno, ko bi v vsakdanjem življenju (s)pol hitreje izgubljal na relevantnosti pri družbenem vrednotenju. Da je, žal, prav zaradi posploševanja in zakoreninjenih predsodkov vse preveč pogosto prisotna diskriminacija na podlagi spola, ki so ji, tudi pri nas, izpostavljene zlasti ženske.

**b. Dijaki v navedeni akciji ne pridobijo prav nobenega vedenja o pojmih, kot so razlike med biološkim in psihološkim ter družbenim vidikom spola in s tem vedenja o različnih spolnih identitetah.**

Tako nimajo nobene podlage, da bi se opredeljevali za posamezen (s)pol šele po tem, ko bi izvedeli tudi za druge, ne le biološke fenomene, ki so - zlasti zaradi zakoreninjenih družbenih praks, vodenih s stereotipi in predsodki – lahko zelo občutljivi. Opredeljevanje dijakov je tako lahko predvsem predmet aklamacij. Od tod najbrž izhajajo očitki pobudnikov presoje, da gre pri akciji za potencialno zlorabo dijakov.

V akciji ni z ničemer naslovljen *pojem transseksualnosti* – torej položaja, ko se oseba s fizičnimi in genetskimi, torej notranjimi in zunanji biološkimi značilnostmi enega spola (npr. moški) sama dojema (razume, vrednoti) drugače. Lahko kot sprejemljivo dojema tako svojo dvojnost oziroma dvospolnost (torej se hkrati počuti kot moški in ženska, čeprav ni nujno, da je hermafrodit), ali pa se morda opredeljuje oz. bi se želela opredeliti za osebo nasprotnega spola od tistega, ki ji je bil zaradi zunanjih bioloških značilnosti pripisan pri rojstvu (npr. kot ženska). Temu fenomenu se v praksi pridružuje še percepcija spola s strani tretjih oseb in družbeno vrednotenje le-te. Od transseksualnih oseb se običajno pričakuje, da bodo ravnale v skladu z družbeno percepcijo njihovega spola oziroma spolom, ki se jim pripisuje že od rojstva. Družba jim, zlasti prek neformalnih, moralnih norm in vzorcev vedenja zelo strogo narekuje, kako naj se obnašajo. Drugačno osebno dojemanje svoje identitete in s tem telesa, oblačenje, ali geste (npr. način govora ipd.) je dojeta kot odklonsko. Zato se v to kategorijo, včasih neupravičeno, uvršča tudi osebe, ki so transvestiti. Velja omeniti, da se transseksualnost pogosto tudi medicinsko vrednoti kot duševna motnja.

Pred pozivom dijakom, naj se opredelijo za svoj (s)pol, se le-tem očitno sploh ne predstavi ene od temeljnih osebnostnih pravic - *pravice do spremembe spola*. Pri tem ne gre le za pravico do svoje zasebne spolne identitete (pravno gledano: za pravico do samopodobe, varovano s 35. členom Ustave RS), temveč tudi za pravico do družbenega in celo pravnega priznanja tega vidika svojega položaja. Ta pravica je v okviru varstva zasebnosti zavarovana z 8. členom Evropske konvencije o človekovih pravicah (glej npr. zadeve B proti Franciji in Goodwin proti Združenemu kraljestvu ter Küçük proti Nemčiji). Transseksualne osebe so npr. upravičene do spremembe svoje zunanje podobe (npr. do brezplačnih medicinskih storitev, potrebnih za spremembo svojega videza). Ob zamenjavi spola so upravičene tudi do izdaje ustrezno spremenjenih dokumentov, npr. rojstnih listov: v njih se dotedanji (pri rojstvu družbeno pripisani) spol zamenja z »novim« spolom. Pri tem gre sociološko gledano sicer res predvsem za spremembo spolne identitete, vendar bi bilo prav glede na kontekst izvajanja akcije izkrivljeno, pravzaprav skoraj groteskno trditi, da ne gre za vprašanje opredeljevanja do svojega (s)polja. Pojav odločitev transseksualnih oseb za zamenjavo svoje spolne identitete (oz. vsaj navzven - pola) je v običajnem besednem pomenu, ki je gotovo najbolj razumljiv ciljni populaciji in tudi najbolj dostopen vrednotenju oz. moralnim sodbam, z vidika družbene percepcije najlažje opisati prav kot spremembo spola. Tudi zato, ker takšno odločitev pogosto spremlja tudi odločitev za spremembo posameznih tipičnih fizičnih značilnosti (spolnih znakov) posameznega spola (za kar so običajno potrebni medicinski posegi), sprememba imena ipd.. Ni videti prav nobenih razlogov, zakaj ta fenomen ni vreden omembe ob prizadevanjih MŠŠ po socializaciji dijakov v spol (spolni vzgoji).

Zaradi enostranskega koncepta komplementarnih spolov certifikata najbrž ne boš podpisal, če sicer nimaš pretenzij po spremembi spola, pa te spolno vseeno privlačita oba (s)polja (si biseksualno usmerjena oseba).

Učinek preziranja takšnih fenomenov, ki so bili še pred nekaj desetletji tabu, danes pa se mladostniki z njimi lahko srečujejo v vsakdanjem življenju tako sami kot tudi npr. medijih ali dobesedno na cesti, na poti v šolo, je zelo jasen. *Skupina transseksualnih in biseksualnih dijakov je izključena iz prizadevanj šolskega sistema po njihovi socializaciji za svoj (s)pol in odgovorno spolnost*. Glede na vsebino certifikata in ravnanje MŠŠ dileme namreč menda sploh ni in na svoj obstoječi družbeno zaznamovani spol (torej spolno identiteto, ki ti jo glede na tvoj obstoječi videz narekuje družbeno okolje) je treba biti pač ponosen.

V nadaljevanju za trenutek pustimo ob strani vprašanje spolnih identitet in se posvetimo le *percepciji spolne usmerjenosti*. Diskriminacija na podlagi spolne usmerjenosti je namreč mogoča tudi tedaj, ko je razlog za neenako obravnavo osebna okoliščina, ki se ti jo zgolj pripisuje, čeprav je sam v resnici nimaš. Tako so transseksualne osebe pogosto dojete kot homoseksualno usmerjene, čeprav to niso oziroma je to zgolj družbena percepcija – zaradi pripisanih lastnosti oz. pričakovanja, kako naj ravna oziroma naj bi ravnala glede na svoj biološki spol. Spolnost ni fenomen, ki bi bil povezan le z prokreacijo.

S tega vidika je mogoče podpis certifikata s strani dijaka, ki je transseksualna oseba in si želi spremeniti spol, po nasprotnem sklepanju razumeti tudi kot takšnole paradoksalno zavezo: kot homoseksualno prakso je v subjektivnem, povsem intimnem pogledu treba oceniti vztrajanje v situaciji, ko si ne spremeniš oziroma si ne upaš spremeniti spola ter v nasprotju s svojimi intimnimi občutki ravnati po ustaljenih družbenih normah – navzven prakticiraš heteroseksualne odnose z »nasprotnim« spolom. Toda tudi ob morebitni kasnejši spremembi spola bi podpisani certifikat štel tvoje kasnejše subjektivno dojete heteroseksualne odnose - glede na tvojo reproduktivno sposobnost – še vedno za družbeno nekorektno homoseksualno, ali pa vsaj biseksualno prakso.

Še več. Niti morebiten ne-podpis certifikata (pred spremembo spola) te ne odreši vrednostnih sodb. Sporočilo akcije in certifikata je, da je družbeno pričakovano in zaželeno prakticirati heteroseksualne odnose. V situaciji, ko je transseksualen dijak že spolno aktiven, mu certifikat sporoča, da naj bo ena od posledic morebitne spremembe spola (tudi če bi bil to družbeno sprejemljiv fenomen, ali bi bila družba do njega vsaj indiferentna, pa ni), tudi iskanje (s)polno komplementarnih partnerjev. Torej certifikat sporoča, da je v primeru zamenjave spola primerna tudi zamenjava tvoje dotedanje (družbeno sprejemljive) spolne usmerjenosti. Zato si pod razumljivim pritiskom, da svoje obstoječe spolne usmerjenosti (čeprav jo morda dojemaš kot heteroseksualno) v nobenem primeru ne razkrivaš.

Seveda pa je pravi problem v tem, da bi bil ne-podpis certifikata v družbi dojet bodisi kot odklonitev zaveze k varni spolnosti bodisi kot zavračanje heteroseksualne spolne usmerjenosti, ali kot zavračanje sugeriranega (družbenega) koncepta spola. Slednje je sicer še najmanj verjetno in bi bilo o tem vrstnike *per se* gotovo skrajno težko prepričati (razen s pojasnilom, da si pač biseksualno usmerjen ali hermafrodit). Edina rešitev, ki omogoča, da se transseksualni dijaki torej lahko najdejo v vsebini certifikata in ga brez slabe vesti podpišejo, je – da si še pred podpisom certifikata in še pred pričetkom spolnega življenja spremenijo spol oz. najdejo svoj komplementarni pol. Pričakovati kaj takega od dijakov prvega letnika pa je (tudi pravno gledano) nerealno.

Skrb vzbujajoče je torej, da takšni fenomeni, kot sta transseksualnost ali biseksualnost, po presoji MŠŠ niso vredni izobraževalnih, kaj šele vzgojnih prijemov šolskega sistema. Sploh glede na to, da je kampanja namenjena v prvi vrsti prav mladim, ki v tem obdobju spolno in duševno dokončno dozorevajo oz. odraščajo. MŠŠ na ta način zavestno ignorira psihološki in sociološki vidik dojetanja (s)polov transseksualnih in biseksualnih dijakov, *mutatis mutandis* pa tudi hermafroditov (zavedam sem, da ne gre nujno za zelo podobne, kaj šele identične položaje, glej zgoraj pod a) oziroma njihove eksistencialne dileme pri iskanju svoje prave samopodobe in s tem uresničevanja pravice do samouresničevanja.

Kampanja MŠŠ sama ustvarja in zaostruje stiske. Če zgoraj omenjene eksistencialne dileme postanejo vidne tudi navzven, še posebno v tej kritični starosti, se namreč v družbenih odzivih običajno transseksualna ali biseksualna oseba začne pojavljati kot »problem«, vreden moralnih in drugih vrednostnih sodb vrstnikov in širšega okolja. Izjemno se poveča najmanj verjetnost nadlegovanja teh oseb na podlagi spola in spolne usmerjenosti (ustvarjanje ponižujočega, sramotilnega, žaljivega okolja, vzbujanje strahu, občutka ogroženosti, poseganje v osebno dostojanstvo). Poleg te oblike diskriminacije so takšne osebe zelo pogosto izpostavljene tudi sovražnemu govoru ter nasilju. *Kampanja postavlja dijake s temi lastnostmi v prav takšno skoraj brezizhodno stisko: ali naj se javno opredelijo za (s)pol, ki jim ga pripisuje družba (in je morda v nasprotju z lastno spolno identiteto, ali pa so o njej še negotovi), ali pa naj, če želijo biti poštene do sebe, tvegajo družbene reakcije na zavrnitev podpisa certifikata.* Ali drugače: kampanja učinkuje tako, da le še pogloblja obstoječe stiske transseksualnih in biseksualnih dijakov ter hermafroditov, pogojene z njihovo družbeno nesprejetostjo in izključenostjo – bodisi zaradi percepcije njihove spolne identitete, bodisi spolne usmerjenosti. *Namesto, da bi kampanja MŠŠ tudi transseksualnim in biseksualnim dijakom ter hermafroditom sporočala, da je vsakdo na podlagi zajamčenih človekovih pravic, brez vsake diskriminacije lahko ponosen na svojo spolno identiteto in da jo lahko, če to želi, tudi spremeni. Ter tako vsem dala občutek družbene sprejetosti.*

**c. Certifikat sam po sebi tudi ne daje nobenih uporabnih informacij o spolnosti, torej o spolnih usmeritvah in (odgovornih) spolnih praksah.**

Sporoča le, da je spolnost lahko tudi tvegana dejavnost, ki terja odgovornost v medosebnih odnosih in da sugerira heteroseksualne odnose, ki omogočajo nadaljevanje civilizacije.

Z ničemer ni pojasnjena razlika med spolnimi identitetami, usmeritvami ter spolnimi praksami. Ni namreč nujno, da npr. homoseksualne osebe sploh prakticirajo homoseksualne spolne odnose. Še več. Prav v ciljni populaciji mladostnikov so, zaradi obstoječega neformalnega, a še kako občutenega pritiska družbenega okolja, ki pozitivno vrednoti običajno le heteroseksualne odnose, razlike med spolno identiteto in prakso (s katero se mladostniki mnogokrat »potrjujejo« v svojem okolju), lahko velike in vir številnih frustracij.

Spolnost je človeška dejavnost, ki je v vseh časih presegala svojo biološko funkcijo nadaljevanja vrste. Besedilo certifikata v ničemer *sploh ne odgovarja na vprašanje, kaj pomeni varna in odgovorna spolnost*. Sporoča le, da le združevanje obeh (nasprotnih) spolov ohranjanja civilizacijo in s tem uvaja pozitivno vrednotenje določene oblike spolnosti in spolne usmerjenosti. Pristop (ki vse ostale oblike spolnosti in spolne usmerjenosti odklanja) je blizu moralističnim stališčem bolj skrajnih razlag nekaterih prepričanj in (tudi verskih) naukov. Zato ima kampanja tudi pristranski videz, saj nehote zbuja številne asociacije.

**d. Ni videti prav nobenih razumnih razlogov, da je zaželeno razpravo o odgovorni socializaciji za spol in spolnost treba v celoti prepustiti kar prosti presoji njenih možnih akterjev (dijakov, učiteljev, staršev...)**

V javnosti je bilo zaslediti, da naj bi bil eden od zaželenih in predvidljivih stranskih učinkov podpisovanja certifikata tudi spodbujanje k razpravi o teh vprašanjih. Čeprav se je mogoče strinjati, da kampanja ima in bo zagotovo imela tak učinek, pa to samo po sebi še ni dovolj za opravičevanje obravnavane prakse. Prav nasprotno.

Kampanja spregleduje potrebo, da šolski sistem (kot legitimne) objektivno predstavi tudi druge spolne identitete, usmerjenosti in prakse (kar seveda nikakor še ne pomeni, da jih s tem tudi spodbuja in promovira): z namenom enakega obravnavanja oseb s takšnimi opredelitvami in zaradi ustvarjanja strpnosti do navedenih skupin. Kot bo to prikazano v nadaljevanju, ima zato obstoječi način spodbujanja »razprave v smeri rahljanja klime v podporo odpravljanju predsodkov«, predvidljivo celo nasproten učinek od zelenega.

Javne razprave o varni in odgovorni spolnosti so v našem družbenem prostoru postale postopoma sprejemljivejše šele s »seksualno revolucijo« v zadnji tretjini prejšnjega stoletja. Intenzivirale so se zlasti s pojavom epidemije hudih nalezljivih spolnih bolezni (npr. okužba s HIV in Aidsom). Menim, da je splošno znano, da se v nekaterih, ne tako redkih, npr. tudi družinskih okoljih, tej razpravi in celo sami spolni vzgoji, vprašanjem kontracepcije ipd. ljudje še vedno izogibajo. Kampanja bo praviloma zgrešila dijake, ki izhajajo iz takšnih okolij, saj domnevno koristne razprave doma gotovo ne bodo deležni. Prav tako je ne bodo deležni dijaki pri učiteljih s takimi nazori, ali pa bo ta razprava zelo pomanjkljiva in enostranska.

Najbrž ni treba posebej poudarjati, da v družbi, sploh pa povprečnemu, relativno nerazgledanemu državljanu, pomenijo promiskuiteta, homoseksualnost, biseksualnost, transseksualnost in podobno še vedno žgečkljive teme in celo *tabu, ki ga spremljajo številni, izrazito negativni stereotipi in predsodki*. Ravnanje oseb, ki jih zaznamujejo takšne »netipične« spolne identitete ali usmerjenosti, je najpogosteje (torej običajno) dojeto kot odklonsko vedenje, ki družbeno ni sprejemljivo. Še posebno tedaj, ko in če postane vidno tudi navzven. Zato se o tem (razen npr. pri opravljanju in podobnih praksah) »ne govori«. Značilno za tabu je tudi, da je običajno označen kot moteč vsakdo, kdor skuša navedene pojave napraviti vidne (in jih s tem družbeno »normalizirati«). Po običajnem, stereotipnem odzivu, ki izraža predsodke do teh skupin, naj bi z odpiranjem teme (oz. tabuja) nadlegoval ter posiljeval ljudi z vprašanji, ki jih ne zanimajo in do katerih se nočejo opredeljevati, ali pa so zanje takšne opredelitve nesprejemljivo šokantne (in ne sodijo v »našo družbo«). Takšni odzivi izkazujejo iracionalne izključevalne

mehanizme v družbi in spodbujajo stigmatizacijo ter utrjujejo delitve na »mi : oni«. Ljudi z manjšinskimi spolnimi identitetami zaradi dojemanja njihove »moteče« spolne usmerjenosti neupravičeno vztrajno potiskajo na družbeno obrobje (izključuje). Za kombinacijo takšnih negativnih individualnih opredelitev, odnosa do teh oseb ter institucionaliziranih praks se uporablja tudi pojem *homofobija (transfobija)*. Najpogostejši družbeni odziv na te pojave je torej prav »sramotna tišina«. Nekateri deli javnosti žal do teh skupin oseb gojijo tudi sovraštvo. Tako izrazito, da ga aktivno, načrtno ter celo organizirano izkazujejo z nasiljem in drugimi protipravnimi ravnanji (fizični napadi na istospolno usmerjene; uničevanje in zažiganje lokalov, kjer se zbirajo; sovražni govor, npr. v grafitih, ki grozijo s smrtjo; posmehovanje v javnih razpravah, žal tudi v parlamentu...). Na tem mestu se sicer ne spuščam podrobneje v razčlenjevanje fenomena homofobije in transfobije, npr. zakaj se nekatere heteroseksualne osebe zaradi soobstoja seksualnih manjšin oz. istospolno, biseksualno in transseksualno usmerjenih čutijo »eksistencialno« ogrožene. Zadošča naj, da so razlogi povsem iracionalne narave, najverjetneje povezani zlasti s šibko samopodobo. Poudarim pa naj, da sta transfobija in homofobija povsem običajen pojav tudi v odnosih med družinskimi člani. Žal se ti odnosi pogosto kažejo v trajni izključenosti prizadete osebe iz družinske skupnosti. O brezizhodnosti stisk ob takšnem socialnem izključevanju pričajo tudi skrajno zaskrbljujoči podatki iz primerjalnih raziskav o izjemno velikem deležu transseksualnih oseb, ki so že razmišljale ali poskušale s samomorom.

Vloga države v razmerju do istospolno usmerjenih in drugih seksualnih manjšin tradicionalno ni (bila) nevtralna. Še v 70-ih letih prejšnjega stoletja so bile kaznive celo konsenzualne istospolne prakse med odraslimi osebami. Čeprav ni mogoče zanikati bistvenega normativnega napredka na tem področju v zadnjih letih, pa posameznih elementov sistemske diskriminacije istospolno usmerjenih država še ni odpravila niti iz svojega pravnega reda. Odločba Ustavnega sodišča RS v zadevi U-I-425/06 je ugotovila neustavno, sistemsko diskriminatorno ureditev premoženjskega vidika odnosov med registriranimi istospolnimi partnerji. Nespoštovanje odločbe poleg nosilnih razlogov, ugotovljenih s sodbo, (torej vzdrževanje diskriminacije, čeprav je nekatere njene učinke ustavno sodišče premostilo z začasnim režimom), pomeni tudi kršitev načel pravne države ter delitve oblasti. Kampanja MŠŠ ne-nevtralnost države potrjuje tudi na terenu vzgoje in izobraževanja.

Povedano hočeš-nočeš nakazuje tudi normativne okvire in s tem usmeritev socializacije v spol, spolne identitete in prakse za približno polovico živeče slovenske populacije, vključno z znatnim delom učiteljev in s starši, starimi starši in sorodniki sedanjih najstnikov. Ni videti prav nobenih razumnih razlogov, da ti svoje izkušnje in čutenj ne bi iskreno posredovali tudi naslednjim generacijam. Ali je torej domnevno zaželeno razpravo o vsem tem res treba v celoti prepustiti kar njim samim, sploh če naj bo ta nevtralna? In če naj ta res vodi k enemu od domnevnih ciljev akcije – ustvarjanju podlage za (strpno in vključujočo) razpravo o seksualnih identitetah, praksah in spolnih manjšinah?

Dijaki v akciji osveščanja dobijo izrazito nepopolne in s tem popačene informacije. Tudi temu sledeča razprava se izmika institucionalnemu dosegu racionalne, na objektivnih informacijah utemeljene razprave v sistemu vzgoje in izobraževanja. To po moji presoji nudi zelo ugodno, skoraj idealno podlago za iracionalne (moralistične) razprave. Te pa so že doslej potekale, potekajo in bodo očitno še potekale predvsem (ali pač zgolj) na podlagi čustveno nabitih, stereotipnih predstav in predsodkov do t.i. seksualnih manjšin. Za uvid v fenomen spodbujanja takšnih razprav, ki vodijo v razpihovanje homofobije, danes ni več treba zaviti v gostilno ali na klepet k »tercialkam«. Dovolj je le bežno preleteti številne spletne forume oziroma komentarje ob posameznih »vročih« temah, ki jih odpirajo prispevki v medijih. V njih v glavnih vlogah nastopajo marginalizirane skupine (npr. Romi, tujci, izbrisani, zakrite muslimanke ipd). Med njimi so zelo izpostavljeni tudi istospolno oziroma »drugače« spolno usmerjeni. Ni mogoče spregledati, da je prav zaradi resnosti ekscesov, ki se v teh razpravah redno pojavljajo,



zakonodajalec na pobudo Varuha človekovih pravic dopolnil celo vsebino Kazenskega zakonika (Uradni list RS št. 55 in 66/2008, v nadaljevanju: KZ-1). Ta od novembra 2008 dalje kot kazniv opredeljuje tudi sovražni govor oz. vzbujanje ali razpihovanje nestrpnosti in sovraštva usmerjenega proti seksualnim manjšinam. Seksualne manjšine so ena od najranjlivejših skupin, vsakodnevno izpostavljenih sovražnemu govoru ter zasmehovanju (nadlegovanju). Akterji teh razprav so zlasti pripadniki elektronsko pismene populacije. Njen velik in viden del pa zajema prav ciljna populacija, ki ji je kampanja osveščanja domnevno namenjena. In prav ta populacija, o tem se ne kaže sprenevedati, večino informacij, ki jih potrebuje, običajno poišče prav na svetovnem spletu.

Od podpisovanja certifikata pa do sklepanja v temu sledeči razpravi, da je spolnost namenjena drugim namenom (brez prokreacije - npr. »le« za sprostitvev, za krepitev medsebojne čustvene in duševne povezanosti) manj zaželena (odgovorna, varna?), zlasti pa, da druge oblike spolnih identitet, usmeritev in praks (npr. transseksualne, biseksualne, homoseksualne) niso pomembne (zaželene, odgovorne, varne?), pa je le še korak.

Ta korak – in s tem moral(istič)ni zaključek, da »oni« nimajo prostora v »naši« civilizaciji – pa z lahkoto naredijo, in to povsem nezavestno, prav v družbi *vseprisotni homofobni in transfobni stereotipi in predsodki*. Ti (npr. tisti o »suhih vejah«, »nenaravnih, sprevrženih praksah«, »degeneriranosti«, »bolezni, potrebnih zdravljenja« ipd), ki so bili omenjeni že v poizvedbi – zlasti ob pomanjkanju objektivnih informacij – ponujajo preproste, skrajno priročne, prav »instantne«, odgovore na celo kopico vprašanj v zvezi z zgoraj navedenimi fenomeni. Zlasti pa ponujajo tudi zelo trd(n)e moralne (vrednostne) sodbe. *Čeprav vseh predsodkov MŠŠ neposredno še ne razširja, pa ni mogoče trditi, da jih z akcijo ne naslavlja. Prav z indiferentnostjo do njih jih k razpravi priteguje. In jih s tem hoče-nočeš tudi legitimira.*

*MŠŠ dijakov torej ne opremi za spopadanje s škodljivimi informacijami in celo kaznivimi družbenimi praksami, ampak molče pristaja na to, da jim bodo pač izpostavljeni in da bodo z njimi pač morali (še naprej) živeti.* Tudi tisti, ki jih najbolj boleče in neposredno prizadenejo. Le-te MŠŠ na tak način v celoti prepušča inerciji delovanja obstoječih diskriminatornih institucionalnih praks.

Ravnanje MŠŠ v navedeni akciji torej na las posnema in s tem utrjuje že obstoječe diskriminatorne družbene prakse odrivanja navedenih fenomenov v območje tabuja. *Namesto, da bi se zgoraj navedene »fenomene« izrecno vključilo v organizirano razpravo o spolnih identitetah in varni spolnosti: ter na ta način vse dijake, ki jih osebno doživljajo s tem vključilo v krog družbene »normalnosti«.* Pa čeprav bi MŠŠ s tem tvegalo (in tudi neogibno povzročilo) burne, izrazito odklonilne odzive v delu javnosti. Vendar je prav to tisto kislo jabolko, v katerega sta država in šolski sistem z ustreznim izobraževanjem in s spolno vzgojo dolžna ugrizniti. Kot je bilo to omenjeno že zgoraj - zaradi zahteve po nevtralnosti in svoje pozitivne obveznosti preprečevati in odpravljati diskriminacijo istospolno usmerjenih in drugih seksualnih manjšin.

**e. Kampanja MŠŠ prav gotovo ni prav z ničemer prispevala k uravnoveženju pogledov na odgovorno socializacijo za spol in spolnost, kaj šele prispevala k večji strpnosti do seksualnih manjšin.**

Stereotipov in predsodkov o spolnih vlogah in praksah nikakor ne razbija, ampak jih *de facto* utrjuje. Daje celo *pobudo za takšen, izrazito škodljiv družbeni diskurz*. Vse to pa pomeni, da kampanja zgreši svoje domnevno legitimne namene in cilje. Njen učinek je (bil) ravno nasproten. Akcije zato ne ocenjujem le kot izgubljene priložnosti za osveščanje o pomenu prepovedi diskriminacije na podlagi spolne usmerjenosti, ampak kot »zglede« slabe prakse. Strukturno diskriminacija akcija dejansko celo institucionalizira.

**f. Kampanja kaže na neuskklajeno in nekoordinirano politiko države do vprašanj preprečevanja in odpravljanja diskriminacije na podlagi spolne identitete in spolne usmerjenosti.**

Čeprav to ni bil neposreden cilj akcije, pa je kampanja posredno zadela, ali bi lahko zadela, tudi na vprašanja družinske politike (kakšna je npr. odgovornost spolnih partnerjev do otrok, do družbe; vprašanja svobodnega načrtovanja družine; vprašanja natalitetne politike...). Ni mogoče prezreti hkratnih političnih prizadevanj Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (v nadaljevanju: MDDSZ), Vlade RS in Državnega zbora RS za spremembe v vrednotenju koncepta družine. Novi družinski zakonik, ki želi prelomiti s strukturno diskriminacijo LGBT skupin v družinskem življenju, je bil sprejet, vendar je pod vprašajem zaradi morebitne zahteve za razpis naknadnega zakonodajnega referenduma. Razprave o tem so se v zadnjem času zelo razplamtele in časovno povsem sovpadajo z akcijo MŠŠ. V razpravah so npr. zelo velika razhajanja zlasti o sprejemljivosti fenomena družin z istospolnima partnerjema. MŠŠ po zagovornikovi oceni odstopa od sprejetih političnih usmeritev o tem, kaj je družbeno zaželeno oziroma o tem, kaj naj bi se vsaj nevtralnno vrednotilo. Gre pravzaprav za globoko nasprotujoča si prizadevanja. To gotovo ne kaže na kakšno usklajeno, k sinergijam usmerjeno načelno politiko države pri ustvarjanju enakih možnosti za vse, brez razlikovanja na podlagi spolne usmerjenosti.

To je po moji oceni tudi *simptom odsotnosti politične usmeritve k celovitemu odpravljanju vseh oblik diskriminacije na vseh ključnih podlagah in na vseh ključnih področjih*. Pomanjkanje politične volje za izpolnjevanje te obveznosti se kaže tako, da politika Vlade RS nima opredeljenih dovolj konkretnih (in ambicioznih) ciljev in ji manjkajo tudi strategije za njihovo doseganje. Ukrepanje, če o njem sploh lahko govorimo, je prepuščeno *ad hoc* projektom in kampanjam posameznih akterjev z zelo vprašljivim učinkom. To nikakor ne prispeva k ponotranjenju pravnih norm o prepovedi diskriminacije, ampak spodbuja prav nasprotno.

**Aktivno preprečevanje in odpravljanje diskriminacije ter spodbujanje enakega obravnavanja**

Zagovornik ukrepe iz prve in druge alineje 2. točke mnenja predlaga kot splošne oz. sistemske, saj se nanašajo na vso populacijo dijakov.

Hkrati pa ocenjuje, da pobudnik želi v postopku pred zagovornikom doseči predvsem moralno zadoščenje v smislu priznanja in obžalovanja napak s strani kršitelja.

Zato šteje, da je v prvi vrsti kot temeljni kurativni ukrep potrebno nevtralizirati negativne učinke kampanje na prizadeto populacijo dijakov. V ta namen predlaga izvedbo kampanje osveščanja za preprečevanje in odpravljanje diskriminacije istospolno usmerjenih in drugih seksualnih manjšin v šolskem prostoru (3. alineja 2. točke mnenja).

Poleg tega mnenja, pa bi bilo po presoji zagovornika prav pisno javno opravičilo ministra (4. alineja 2. točke mnenja) primerna in pravična oblika takega zadoščenja, ki bi lahko imelo tudi primeren odvračalni učinek v bodoče.

MŠŠ in drugim šolskim oblastem zaradi možnih (ne)posrednih učinkov kampanje oziroma odzivov nanjo še priporoča:

- naj z ustreznimi usmeritvami in inšpekcijskimi ukrepi zagotovijo, da bodo vsi odgovorni v šolstvu in vzgoji vse pojave diskriminacije učencev in dijakov na podlagi njihove spolne usmerjenosti ali spolne identitete (npr. na nadlegovanja s strani vrstnikov) obravnavali z jasnim obsojanjem takšnih ravnanj in z ustreznimi, na krivce usmerjenimi

ukrepi; hkrati pa bodo diskriminiranim osebam nudili ustrezno oporo, svetovanje in pomoč ter preprečevali povračilne ukrepe,

- naj pri izvajanju vseh vzgojnih ukrepov, ki posegajo na vrednostno področje (moralna vzgoja, etika...), upoštevajo, da je tako pri oblikovanju vsebin kot pri načinu podajanja le-teh na mestu posebno skrben razmislek o tem, na katere skupine z določenimi osebnimi okoliščinami (npr. barva kože, poreklo, narodnost, spol, versko prepričanje.) bi lahko posamezne rešitve učinkovale izključujoče,
- naj tako v redno in sistematično usposabljanje zaposlenih v varstvu, vzgoji in izobraževanju kot tudi v kurikulumu vzgojno izobraževalnih programov vključi izobraževanje za preprečevanje in odpravljanje vseh oblik diskriminacije ter seznanjanje z vsakdanjimi pojavi, ki jo povzročajo, poganjajo in vzdržujejo (stereotipi, predsodki...).

Priporoča, naj šolske oblasti pri načrtovanju in oblikovanju posameznih ukrepov in politik, ki bodo usmerjena v odpravo ugotovljenih pomanjkljivosti, kot vodila upošteva vsebino t.i. Jogjakartskih načel o uporabi mednarodnega prava človekovih pravic z vidika spolne usmerjenosti ter spolne identitete<sup>14</sup>. V oporo sta lahko tudi vsebina tematske publikacije Komisarja za človekove pravice pri Svetu Evrope Human Rights and Gender Identity ter Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe.<sup>15</sup>

Priporočam, naj MŠŠ v ta prizadevanja vključi in se posvetuje tudi z osebami, ki imajo izkušnjo lastne istospolne, biseksualne ali transseksualne usmerjenosti in/ali spremembe spolne identitete ter z njihovimi organizacijami.

MŠŠ lahko, če bi to ocenilo za primerno in potrebno, računa tudi na strokovno pomoč Zagovornika načela enakosti. V skladu z 18. členom ZUNEO-UPB-1 je Zagovornik dolžan na njihovo prošnjo posameznikom ali pravnim osebam nuditi nasvete o tem, ali bi neko njihovo dejanje, storitev ali opustitev lahko pomenilo kršenje načela enakosti zaradi osebnih okoliščin. Vsakdo se lahko na Zagovornika obrne tudi s prošnjo za splošne informacije, nasvet, priporočilo ali drugo pomoč v zvezi z diskriminacijo oziroma pri uveljavljanju pravic v zvezi z varstvom pred diskriminacijo v drugih postopkih. Ni videti ovire, da ne bi za takšno pomoč zaprosil tudi posamezen javnopravni subjekt.

Boštjan Vernik Šetinc  
Zagovornik načela enakosti

---

<sup>14</sup> Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity je skup priporočil uglednih pravnih strokovnjakov, sprejet Marca 2007. Dostopen je na [http://www.yogyakartaprinciples.org/principles\\_en.htm](http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm).

<sup>15</sup> Dokument CommDH/IssuePaper(2009)2 iz Julija 2009 je dostopen na <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1476365&Site=CommDH&BackColorInternet=FEC65B&BackColorIntranet=FEC65B&BackColorLogged=FFC679>. Publikacija Sveta Evrope iz Junija 2011 je dostopna na [http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011\\_en.pdf](http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf).